GAMBUH

PANJI VERHALEN VERBEELD IN BALI

H.I.R. Hinzler, 4 november 2012

BETEKENIS NAMEN

- Gambuh, naam voor voorstelling door mensen die stukken uit de Malat spelen en begeleid worden door een speciaal gamelan orkest, de gamelan gambuh. Er is ook een variant waarin de verhalen met leren poppen uitgebeeld worden, de wayang gambuh. De oudste set poppen in Bali zou zijn buitgemaakt bij de veroveringen van delen van Blambangan in Oost Java door de Gusti's van Blahbatuh aan het eind van de 17e of begin van de 18e eeuw. Zij zijn in Javaanse stijl.
- Gambuh, naam van een kidung versmaat bestaande uit 45 of 47 syllabes, verdeeld over 5 regels, met als slotvocaal een ''o''. Het metrum wordt gebruikt in teksten geschreven in het Middel Javaans. Het metrum is bedacht in Java maar overgenomen in Bali.
- Malat (grondwoord: walat, najagen) verkorting van een benaming voor een Oost Javaanse kroonprins (a-panji), die de liefde (rasmin, kung) najoeg (malat). Zijn belevenissen tijdens zijn zoektocht naar zijn geliefde zijn verhaald in teksten in Middel Javaans. Zij zijn opgeschreven in Oost Java (vanaf 14e eeuw?) en in Bali (vanaf rond 1700). De eigenlijke naam van de prins is Nusapati. Hij komt uit Koripan. Zijn ''onbereikbare'' geliefde heet o.a. Langkesari. Zij komt uit Daha.
- Panji werd vanaf eind 19e eeuw - voor het gemak van onderzoekers - als eigennaam voor deze prins gebruikt.

MALAT VERHAALSTOF

- Dolende ‘’ridderlijke’’ prins op zoek naar zijn geliefde, die onbereikbaar lijkt
- Beiden vermommen zich steeds om niet herkend te worden als zij in het rijk van een vijand verkeren
- Hulp bieden aan vorsten van andere rijken die in problemen verkeren
- Conflicten van vorsten oplossen d.m.v. strijd
- Genieten van muziek en poezie met prinsessen van de hoven die de prins bezoekt

MALAT VS MAHABHARATA & RAMAYANA

- De verhalen over de prins spelen zich af in Java. De prins en zijn relaties zijn Javanen. Zij wonen in Javaanse paleizen. Zij dragen Javaanse kleding en sieraden. Hun haardracht is Javaans.
- De figuren die een rol spelen in het Mahabharata en Ramayana zijn afkomstig uit India. Zij stellen Indiase goden, vorsten en prinsen voor, die in Indiase paleizen wonen en Indiase kleding en sieraden dragen. Hun haardracht is Indiaas.
- De verhalen gaan over religie, ethiek, dilemma's in het leven en hoe deze op te lossen, erfenis kwesties, strijd Zij tonen een ''Indiase'' levensstijl.

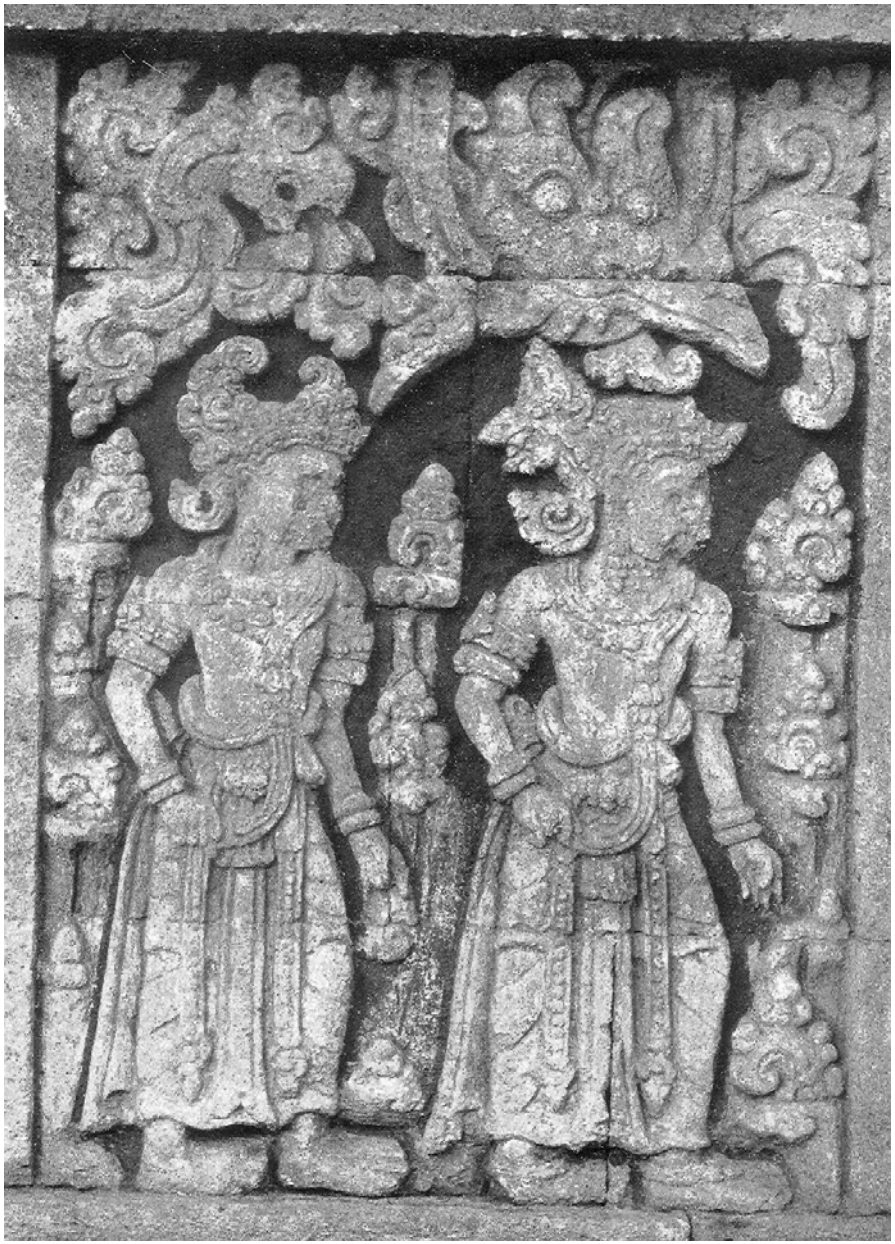

‘’Indiase’’ kleding, haar- en hoofdtooien
Panataran, Oost Java, 14e eeuw

ICONOGRAFIE MALAT FIGUREN

- Karakteristiek voor een jonge Panji prins is zijn haardracht, gelung, die naar beneden gekruld is.
- Om zijn heupen draagt hij een eenvoudige kain.
- Zijn sieraden zijn eenvoudig: pols en bovenarmbanden, enkelbanden en een eenvoudig halssieraad. Door zijn oorlel een oorplug, boven zijn oor een ‘hanespoor’ (sekar taji) sieraad met een fladderend stukje lint.
- Er zijn kleine verschillen in uitwerking van kleding in sieraden, afhankelijk van het materiaal (steen, hout, leer, tekening op doek of papier) en de regio waar de afbeelding gemaakt is.

JAVA

Panji achtige figuur, Grogol, Oost Java 1413 AD

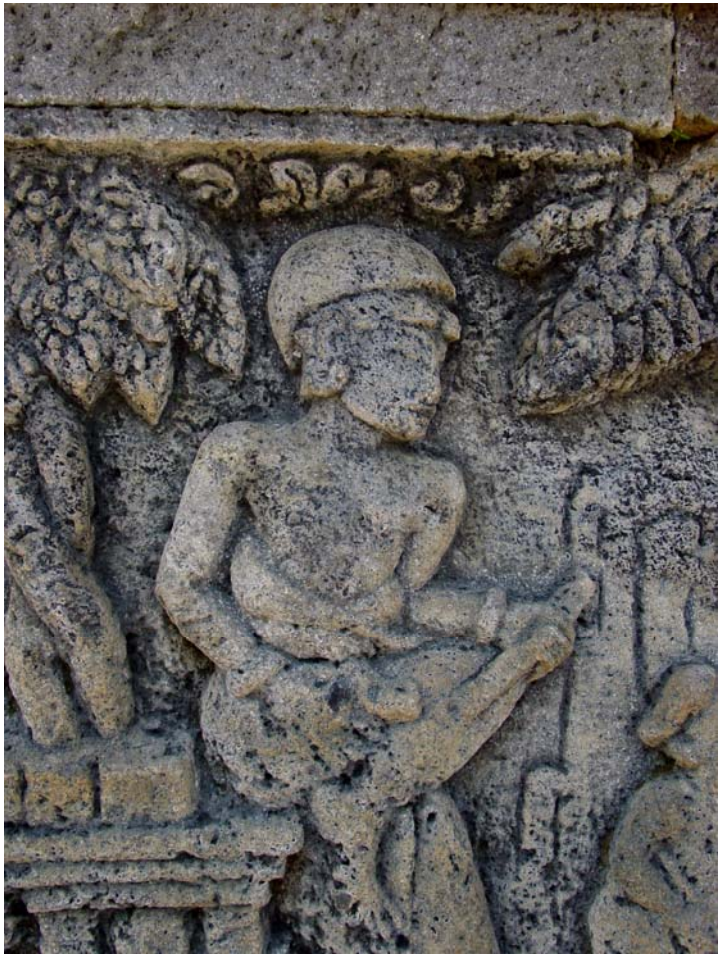

Panji achtige figuur, Panataran, Oost Java, 15e eeuw

JAVA – WAYANG FIGUREN

Panji-Yogya stijl, leer; oost Java, hout , 20e eeuw

BALI - wayangfiguren

- Langkesari & Panji, wayang gambuh, Blahbatuh, col. I G Kt Jlantik, Java stijl, 18e eeuw of later? Buitgemaakt bij expeditie in Blambangan

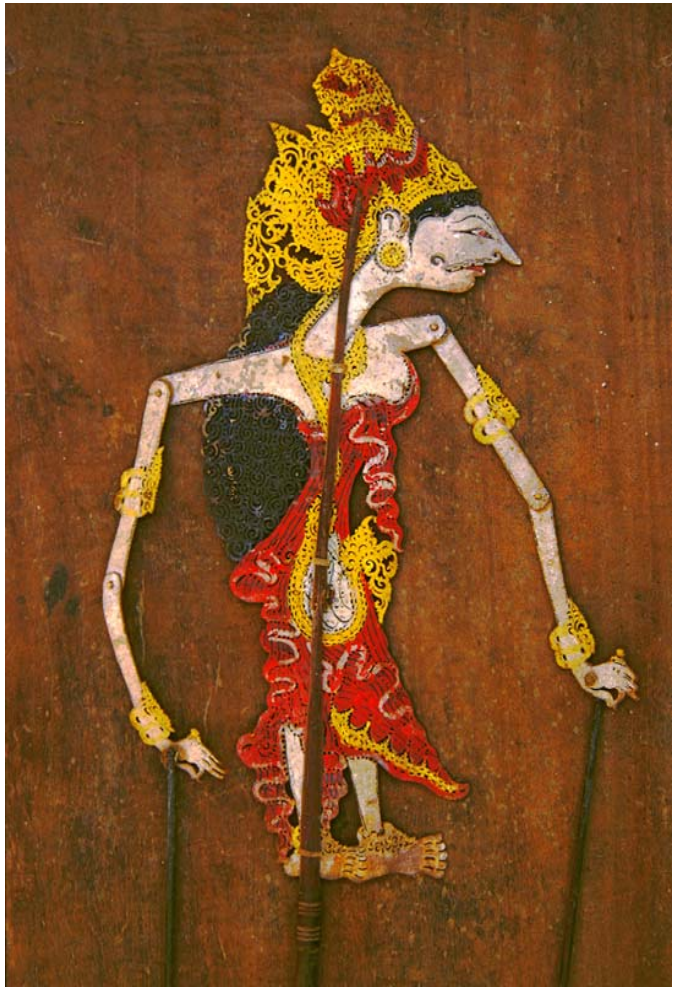

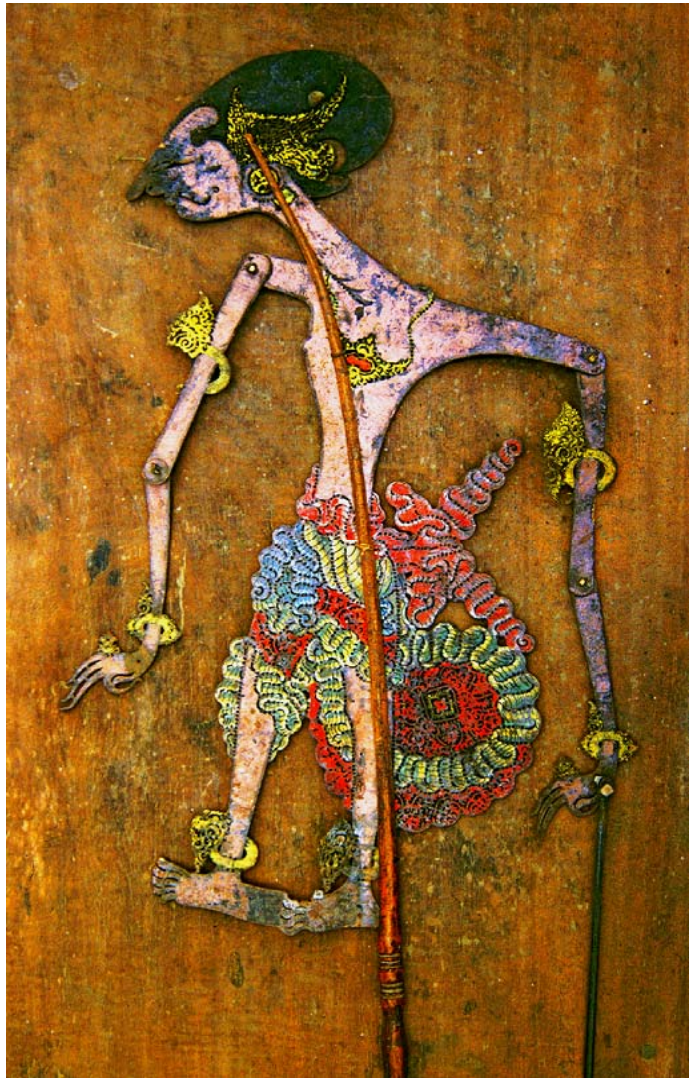

Panji type, hout, Sawan,
N.Bali, 1888
col. Museum Wenen

- Panji (met sjaal) en musicerende prinsessen, Kamasan doek, voor 1845 AD

Panji te paard, doek, Ni Putu Suwitri, Kamasan, 1978

Panji met Semar en Turas, tekening op papier, I Ketut Gede, Singaraja tussen 1870 en 1894

WIE IS WIE?

prins

prins

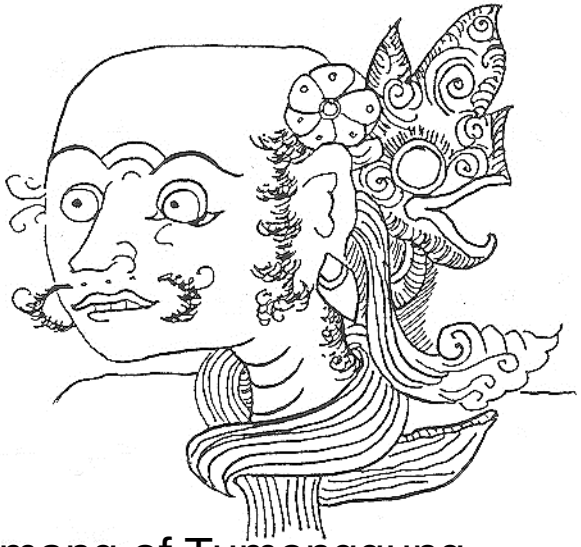

Demang of Tumenggung

prinses

dienares van iets hogere stand

figuur van lage stand

Panji in Balinees theater- Gambuh

- Hofcultuur, opera met muziek, gesproken woord en dans
- Javaanse hoftoestanden gezien door Balinese ogen
- Populair bij Balische hoven: Denpasar (Puri Pamecutan), Tabanan (revival in jaren 30), Blahbatuh, Batuan (brahmanen), Klungkung, Karangasem (Puri Gede), Singaraja (Puri Kanginan), Bubunan, Bungkulan.
- Speciale dansmeesters (die niet van adel hoefden te zijn) trainden de bewoners in het paleis
- Vanaf begin 20e eeuw voorstellingen voor toeristen (Pareau 1913; KPM reisgids 1930) en voor vorstelijke bezoekers (1962 bezoek Norodom Shihanouk, Cambodia)
- Alle dansvormen en -technieken in Bali zouden van die uit de Gambuh zijn afgeleid (De Zoete & Spies, 1938: 134)

Modernisaties: duur voorstelling verkort en opname verwante verhalen in repertoire

- Meer dans, minder gesproken woord: Arja
- Aparte verhalende dans door de prinses of twee prinsessen en dienares: lègong, lègong kraton
- Verhalen over andere Javaanse vorsten en prinsen: Rangga Lawe, Amad Mohamad, Pakang Raras
- Verhalen uit fabels, Tantri cyclus, vooral in Noord Bali
- Verklaring danser (Kt Kodi, Singapadu) voor voorkeur Javaanse verhalen: het is veiliger een verhaal over een Javaans dan Balinees hof te spelen. Als je vroeger Balinese vorst beledigde: straf.

GAMBUH-SPELERS EN ORKEST

- Er treden ongeveer 40 spelers in het spel op. Oorspronkelijk speelden alleen mannen/jongens mee, ook in de damesrollen; later dames in de damesrollen
- Rangen en standen: elke rang had eigen entourage
- krijgers
- Accent op pracht en praal aan hof: veel bedienden, mooie kleren
- Taal: ‘’oud javaans’’
- Het orkest kan een kleine en een grote bezetting hebben. Kenmerkend: lange fluiten, 2 kleine trommen, cymbaaltjes, metalen slagbuisjes, rebab(s)
- Koor, juru tandak (spreker)
- Gestyleerd taalgebruik, kreten, uitroepen, lach uitbarstingen

SPELERS

- Patih, minister, verfijnd, ‘’panji’’ hoofdtooi
- Demang, Tumenggung, zijn helpers, kaal hoofd bovenop, lang haar van achteren, baard
- Koning, verfijnd of krachtig type, soort kroon, naar achter gebogen
- Arya’s, zijn adellijke helpers: jaksa, kanuruhan, ‘’panji’’ tooi, lang haar, kleine snor
- Bedienden van lage rang: Semar, Turas, enorme hoofddoek
- Panji, verfijnd, ‘’panji’’ tooi
- Zijn volgelingen: Debanyak, 2 Kadeyan, Rangga
- Prinsessen: lamak - 1 grote flap - afhangend van borst
- 4 hofdames van stand, verarmde prinsessen, dito lamak
- 1 condong, dienares van lage komaf, 2 smalle flappen afhangend van borst

Gambuh orkest en spelers, Puri Kanginan, Singaraja, begin 20e eeuw

Gambuh orkest, Puri Singaraja, 1865, foto Van Kinsbergen

Gambuh, Bubunan, 1904
W.O.J. Nieuwenkamp

Koning en hoofd van danser met panji tooi

RECONSTRUCTIE GAMBUH, NUSA PENIDA
Arts Festival Denpasar, Juli 2012
Dewa Ketut Wicaksana, docent ISI Denpasar

Demang, Tumenggung

Arya’s

Arya’s Demang, Tumenggung panasar

Arya

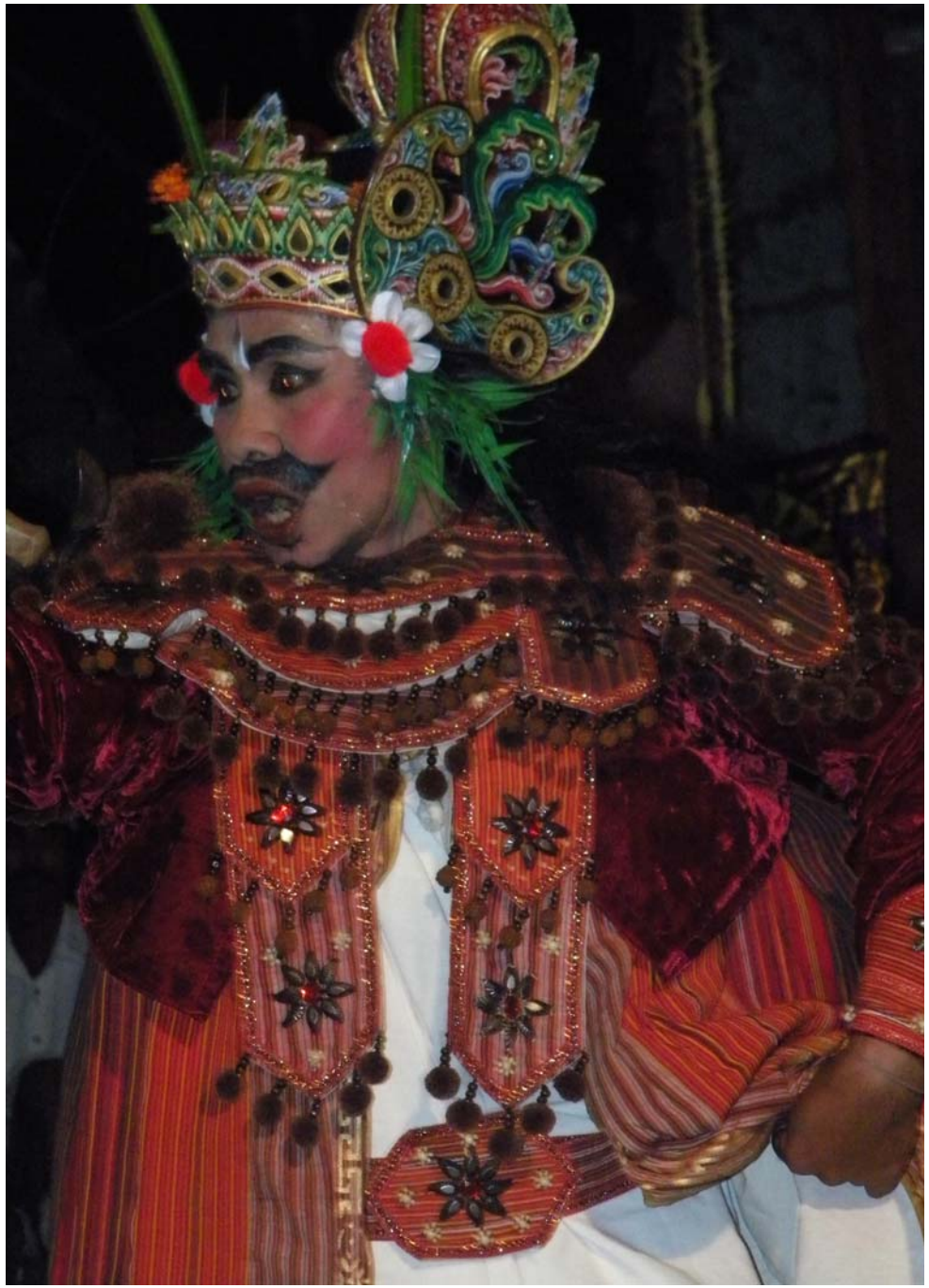

vorst

Panji

LÈGONG KRATON

- Oorspronkelijk, in ieder geval tot het eind van de 19e eeuw, is lègong een benaming voor een bepaalde manier van dansen door een aantal vrouwen, bijvoorbeeld bij een tempeljaardag.
- Wanneer in een gambuh verhaal een prinses op moet komen, wordt zij eerst ingeleid door een dans van haar dienares, de condong. Pas daarna komt de prinses, of komen twee prinsessen op. Deze scene is op een gegeven moment uit de opera gelicht en als aparte dans gebracht.
- In Karangasem werd de gambuh onder de laatste stedenhouder, I Gusti Bagus Jelantik (vroeger gespeld als Djelantik; 1808-1941) populair en ook de dans van de prinses met haar bediende.
- De vorst van Karangasem was goed bevriend met de Sultan van het Mangkunegara paleis in Solo. I Gusti Bagus Jelantik en Mangkunegara VII (1916-1944) spraken samen over vernieuwingen in de traditionele hofdansen. Dansers en danseressen uit Karangasem werden vaak uitgenodigd om in Solo op te treden. Zo werd in de kraton van Solo de dans van de prinses -de lègong - uit de Gambuh opgevoerd. Die kreeg daarna de naam Lègong Kraton. Dit moet eind jaren ’20 gebeurd zijn.
- De danseressen kunnen, zonder van kleren te verwisselen, verschillende figuren uit één verhaal uitbeelden. Dat kan ontleend zijn aan de Malat, maar ook uit een andere verhalencyclus komen.

Drie danseressen uit de Lègong.

Foto Harlingue

Ni Tjawan, jaren ’30

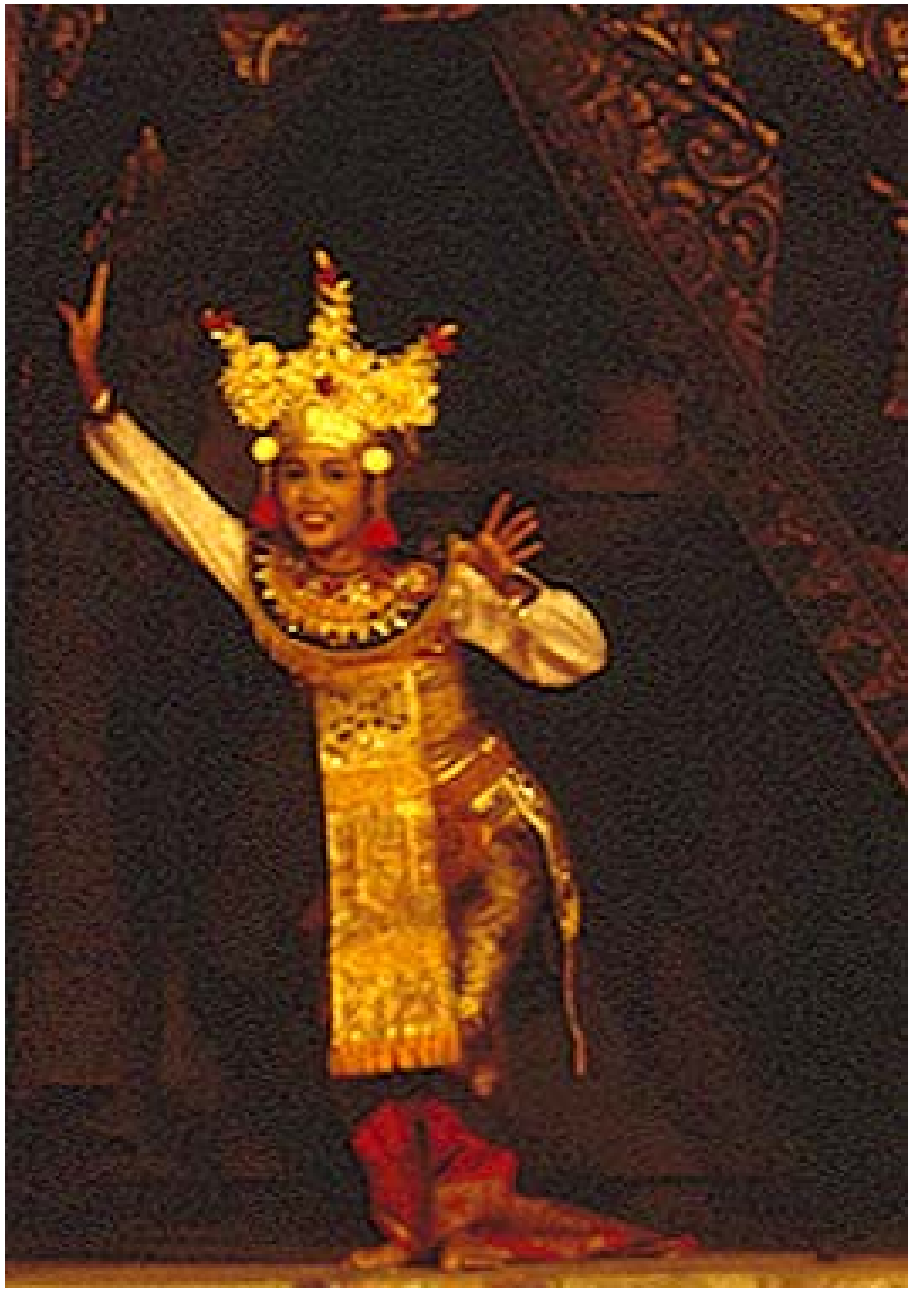

legong danseres uit Sukawati, 1985